

Asia: VN /5137/2022

Työryhmän lausuntopyyntö valmiuslain varautumisvelvollisuutta koskevasta muistiosta sekä valmiuslain yleisistä kehittämistarpeista

Lausunnonantajan lausunto

Huomionne valmiuslain varautumisvelvollisuutta koskevasta muistiosta

Akava kiittää mahdollisuudesta saada lausua valmiuslain varautumisvelvollisuutta koskevan sääntelyn kehittämisestä.

Akava pitää valmistelussa olevan valmiuslain kokonaisuudistusta erittäin tärkeänä. Yhteiskunnan kriisinkestävyyden merkitys korostuu entisestään erityisesti turvallisuusympäristön muutoksen myötä. Yhteiskunnan eri sektorien on varauduttava huolellisesti erilaisiin uhkiin poikkeusoloissa ja poikkeusoloja lievemmissä häiriötilanteissa. Toimintaympäristön muututtua on tärkeää, että varautumisen tarpeet (vähimmäistaso, varautumissuunnitelmat ja toimintatavat) kartoitetaan huolellisesti.

Valmiussuunnittelun toimintamallien tulee olla ajantasaisia niin riski- kuin resurssiarvioidenkin osalta. Muistiossa korostetaan perustellusti varautumisvelvollisuuden merkitystä ja sen soveltamista myös poikkeusoloja lievemmissä häiriötilanteissa. Viranomaisten on suoriuduttava tehtävistään kaikissa oloissa ja pystyttävä sopeuttamaan toimintaansa mahdollisiin häiriötilanteisiin ja vakaviin kriisiolosuhteisiin.

Koulutus ja osaaminen ovat keskeinen osa kansallista varautumistamme ja huoltovarmuuttamme. Korkea koulutustaso ja osaamisesta huolehtiminen turvaa tarvittavan työvoiman riittävyyttä sekä on omiaan lisäämään kansalaisten resilienssiä häiriö- ja kriisitilanteissa.

Muistion luvussa 1 (Johdanto) tuodaan esille, että toiminnan suunnittelua ja valmistelua koskevan varautumisen lisäksi keskeisenä voidaan pitää viranomaisten materiaalista varautumista. Akava näkee tärkeäksi, että osana resurssivarautumista tuotaisiin esille myös riittävän ja osaavan

henkilöresurssin merkitys. On strateginen kysymys, miten osaavan henkilöstön ja eri kriittisten alojen asiantuntijoiden tarjonta kyetään turvaamaan kaikissa tilanteissa.

Uudenlaisiin turvallisuusuhkiin varautuminen eri yhteiskunnan sektorien ja toimijoiden valmiutta parantamalla edellyttää riittäviä resursseja niin henkilöstöön kuin aineelliseenkin valmiuteen. Henkilöstön asemasta pitää huolehtia normaaliolojen lisäksi myös häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Varautuminen edellyttääkin henkilöstöpolitiikan uudelleentarkastelua, sillä ilman erityisosaamista omaavaa henkilöstöä – esimerkkinä liikenteen turvallisuudessa maalla, merellä ja ilmassa huolehtivat asiantuntijaryhmät – varautuminen ei onnistu.

Turvallisuuden toimijoiden osalta ulkoisesta turvallisuudesta vastaavan puolustusvoimien henkilöstön määrää tulee lisätä. Sisäisen turvallisuuden toimijoiden osalta esimerkiksi poliisissa ja Häätäkeskuslaitoksessa ei ole tällä hetkellä riittävästi henkilöstöä. Poikkeusolojen viranomaistoimintaa varten poliisi ja Häätäkeskuslaitos tarvitsisivat toimintaansa turvaavan hyvin koulutetun ja tehtäviinsä perehtyneen reservihenkilöstön. Tehokkain ja tarkoituksenmukaisin tapa toteuttaa reservi olisi kyseisten alojen eläkkeelle siirtyvän henkilöstön sitouttaminen aktiivireserviin.

Miten arvioisitte voimassa olevan valmiuslain kokonaisuutta ja toimivuutta? Mitä valmiuslaissa tulisi erityisesti kehittää?

Akava pitää lähtökohtaisesti hyvinä muistion luvussa 5. (Valmiuslakityöryhmän alustavat ehdotukset esitettyjä kahdeksaa alustava ehdotusta varautumisvelvollisuuden kehittämiseksi.

Varautumisvelvollisuuteen kuuluvista vähimmäistoimenpiteistä on hyvä säätää lain tasolla. On hyvin perusteltua, että ministeriöille säädetään velvollisuus huolehtia toimialallaan varautumisen ohjauksesta, yhteensovittamisesta ja valvonnasta tarvittavissa määrin yhteistyössä/yhteistoiminnassa muiden ministeriöiden kanssa.

Valmiuslakiin ja muuhun lainsäädäntöön sisältyvän nykyisen varautumissääntelyn puutteena on, että se ei riittävästi huomioi yhteiskunnan toimivuuden kannalta kriittisiä yksityisen sektorin toimijoita eikä erilaisia viranomaistehtävien järjestämistapoja. Onkin perusteltua, että varautumisvelvollisuuden organisatorista soveltamisalaa esitetään laajennettavaksi julkisia hallintotehtäviä hoitaviin yhteisöihin. Myös esitys julkishallinnon säännöspäätteisestä velvollisuudesta huolehtia varautumisesta ostopalvelutilanteissa on perusteltu. Julkiset tehtävät ja tarvittavat palvelut tulee pystyä hoitamaan kaikissa olosuhteissa niiden järjestämistavasta riippumatta.

Onko muita näkökulmia, joita edustamanne taho erityisesti toivoisi otettavan huomioon valmiuslain uudistamista koskevassa työssä?

Akava pitää tärkeänä, että eri viranomaisten resurssit turvataan niin, että ne kykenevät hoitamaan niille osoitetut lakisääteiset tehtävät ja kansalaisten perustuslailla turvatut oikeudet toteutuvat. Viranomaisten tehtävistä säädettäessä on huolehdittava niiden tosiasiallisesta mahdollisuudesta suoriutua velvoitteistaan.

Akava haluaa myös kiinnittää huomiota siihen, että olisi syytä säätää lailla siitä, miten ja millaisilla työehdoilla ja korvauksilla voidaan poikkeusoloissa velvoittaa esimerkiksi terveydenhuollon henkilöstöä töihin työehtosopimuksista poiketen.

Kuten muistiossa tuodaan esille, varautumisvelvollisuudesta säädetään valmiuslain ohella laajasti hallinnonalakohtaisessa lainsäädännössä.

Opetustoimen osalta on syytä huomioida, että vaikka valmiuslain yleinen varautumisvelvollisuus ei suoraan säännösperusteisesti ulotu yksityisiin toimijoihin, esimerkiksi varhaiskasvatusta ja ammatillista koulutusta tuottavat merkittävässä määrin myös yksityiset palveluntuottajat esimerkiksi järjestämisluvalla tai sopimukseen perustuen.

Kuntien ja hyvinvointialueiden varautumisvelvoitteista säädetään erityisesti sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustointia koskevassa lainsäädännössä. Kansallisiin riskeihin varautuminen edellyttää yhdenmukaisia rakenteita ja toimintatapoja. Hyvinvointialueille on koottu sekä sosiaali- ja terveydenhuollon että pelastustoimen varautumisen osaaminen, ja ne muodostavat varautumisen kannalta entistä toimivamman kokonaisuuden.

Palvelujen jatkuvuus on varmistettava kaikissa tilanteissa. Varautumisvelvollisuuden piiriin tulee kuulua myös sellaisten yksityisten palveluntuottajien toiminta, joilta hyvinvointialue hankkii järjestämisvastuulleen kuuluvia, väestön toimintakyvyn kannalta keskeisiä palveluja (esim. sosiaalihuollolle häiriö- ja poikkeustilanteissa kuuluvia tehtäviä kuten mm. evakuoitujen huolto, ruoka- ja tarvikehuolto sekä kiireellisen majoituksen järjestäminen). Julkinen palvelujärjestelmä ei kykene kriisitilanteessa tuottamaan kaikkea tarvittavaa apua, joten alueilla on valmiussuunnitelmissa otettava huomioon muiden palveluntuottajien apu ja sen koordinaatio.

Kirstilä Juha
Akava ry